

Поняття та класифікація доказів

Справедливість у кримінальному процесі народжується з доказів — фундаменту, на якому стоїть будівля істини. Без них будь-яке рішення — лише тінь суду, не його сутність.

Чому питання доказів — це серце правосуддя

Доказ — це не просто факт. Це факт, підтверджений процедурою, тобто законною формою здобуття, закріплення та перевірки. У цьому різниця між судом і натовпом.

Суд не "вірить" — він переконується. Кожен доказ має дві сторони: інформаційну (зміст) і процесуальну (джерело та спосіб здобуття). Саме поєднання цих елементів робить його "доказом" у юридичному сенсі.

Поняття доказів: між логікою і законом

Згідно зі статтею 84 КПК України, доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд встановлюють обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Фактичність

Доказ завжди має реальну основу

Процесуальність

Його отримано лише в межах закону

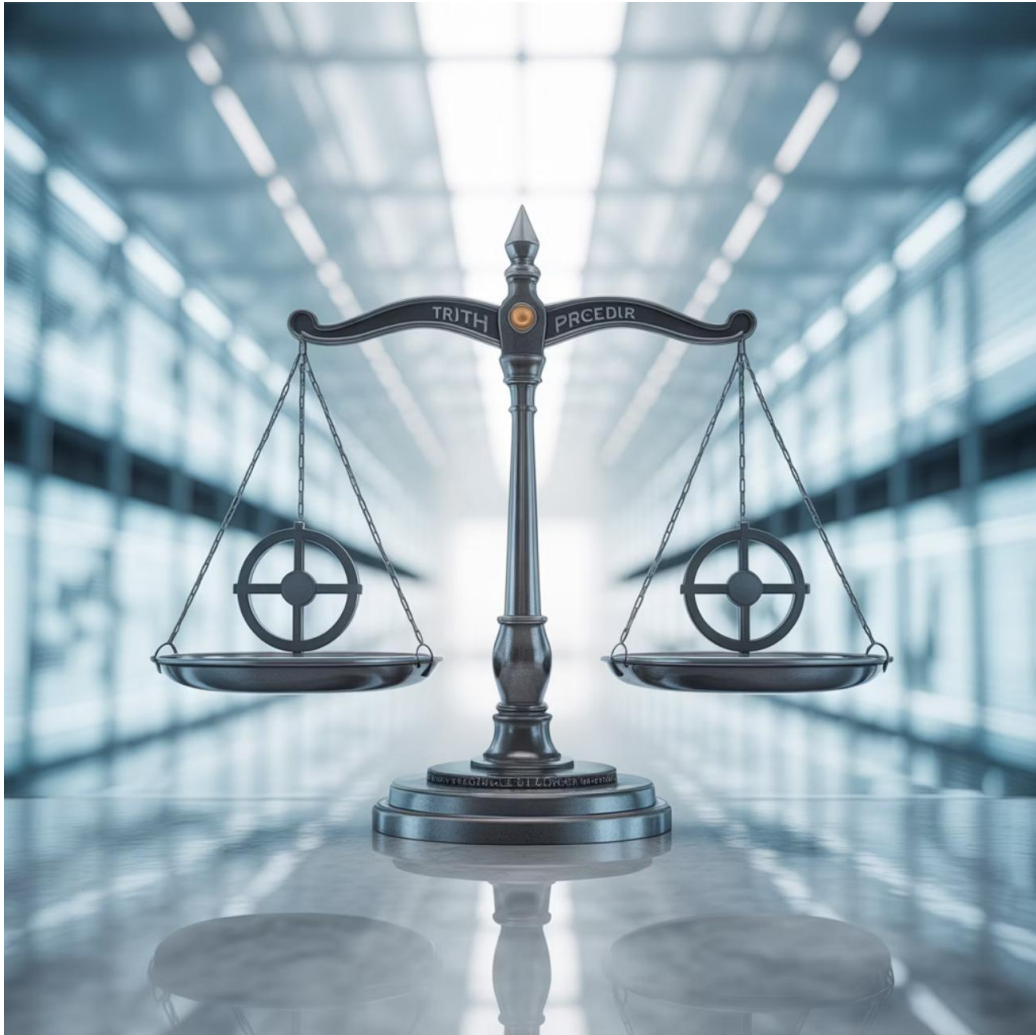

Цільовість

Він має значення для встановлення істини у справі

- ❏ Парадокс: Навіть правдиве свідчення, отримане з порушенням процесу, не є доказом у правовому сенсі. ЄСПЛ неодноразово наголошував: мета не виправдовує способів здобуття доказів (справа Jalloh v. Germany, 2006).

Істина vs Процесуальна форма

Чи можна вважати істину вищою за процесуальну форму?

Дехто скаже — головне встановити, "що було насправді". Але право живе не лише істинами, а й процедурами, які захищають людину від свавілля.

Процедура — це своєрідний "фільтр істини". Без нього навіть правда може перетворитися на інструмент тиску.

Класифікація доказів: анатомія істини

Для юриста-практика класифікація доказів — це не академічна вправа, а інструмент мислення. Вона дозволяє розкласти складну картину справи на структуровані елементи.

01	02	03
За джерелом походження	За відношенням до предмета	За джерелом формування
Показання, речові докази, документи, висновки експертів, протоколи	Прямі та непрямі (побічні) докази	Первинні та похідні докази
04	05	
За процесуальною функцією	За способом сприйняття	
Обвинувальні та виправдувальні	Особисті та речові докази	

За джерелом походження: п'ятірка головних інструментів

Стаття 84 КПК визначає форми, у яких містяться фактичні дані:

Показання

Підозрюваного, потерпілого, свідка,
експерта

Речові докази

Предмети матеріального світу

Документи

Письмові та електронні матеріали

Висновки експертів

Спеціальні дослідження та аналізи

Протоколи

Процесуальних дій та слідчих дій

Приклад з практики ВАКС

Справа заступника голови Державної аудиторської служби

У рішенні ВАКС від 10.02.2024 суд визнав недопустимими аудіозаписи, отримані НАБУ без належного дозволу слідчого судді.

Хоч зміст записів і підтверджував хабар, але порушення порядку їх здобуття зробило їх непридатними.

Висновок: Процесуальна форма перемогла емоційну переконливість.

Прямі vs Непрямі докази

1

Прямі докази

Безпосередньо підтверджують обставину

- Відео моменту передачі неправомірної вигоди
- Пряме свідчення очевидця
- Документ із підписом

2

Непрямі (побічні)

Вказують на обставину через інші факти

- Різке зростання доходів посадовця
- Фінансові документи
- Корпоративні записи

У практиці НАБУ й САП побічні докази часто стають ключовими: вони створюють мозаїку поведінки, що у своїй сукупності формує переконання суду. У справі "Одеського міського голови Труханова" ВАКС (2023) прямі докази не встановили передачі грошей, але сукупність документів створила логічний ланцюг корупційних дій.

Цифрові докази: новий виклик

В епоху діджиталізації речовими доказами дедалі частіше стають електронні листи, телеграм-чати, дані геолокації. І тут з'являється новий виклик: як довести автентичність цифрового доказу?

Справа депутата Київради (2024)

ВАКС визнав допустимим листування у Telegram, адже воно було отримане на підставі ухвали суду й засвідчене експертизою цифрових слідів.

Ключовий принцип

Без експертного підтвердження цифровий доказ залишається лише "скріншотом підозри".

- ❑ Питання для роздумів: Скріншот із месенджера — це доказ чи просто картинка? Судді сьогодні стикаються з дилемою: технології дають неймовірну кількість даних, але й спокусу маніпулювати ними. Тому завжди потрібен баланс — технічна верифікація плюс процесуальна легітимність.

Підсумок: від фактів до істини

Доказ — це не просто інформація, а інформація, народжена в законному процесі. Класифікація доказів — це не суха схема, а система координат, яка допомагає суду рухатись від фактів до істини, від сумніву — до переконання.

Якщо уявити правосуддя як мозаїку, то кожен доказ — це кольоровий фрагмент.

Лише коли вони з'єднані законом і логікою, з'являється справжня картина.

Історична паралель

У римському праві існував принцип "testis unus, testis nullus" — один свідок не свідок. Це був ранній спосіб контролю достовірності доказів. Сьогодні ми маємо технологічні інструменти, але логіка залишилася та сама: істина потребує підтвердження, а не віри.

Стандарти доказування у кримінальній юстиції

Коли докази стають достатніми для засудження? Це питання визначає межу між справедливістю та свавіллям у кримінальному процесі.

Чому істина — не абсолют, а межа розумного сумніву

Уявіть собі терези: на одній шальці — докази сторони обвинувачення, на іншій — аргументи захисту. В який момент рівновага схиляється настільки, що суд може сказати: "так, винуватість доведена"?

У кримінальній юстиції це не арифметика. Ми не рахуємо докази "за" і "проти". Ми оцінюємо їхню якість, внутрішню узгодженість і здатність усунути розумний сумнів.

П'ять рівнів доказування у кримінальному процесі

Припущення

Суб'єктивна версія без фактів — ще до внесення до ЄРДР

Достатні підстави

Фактичні дані, що обґрунтовують імовірність події — початок розслідування, обшук

Обґрунтована підозра

Підтверджені дані про можливу причетність конкретної особи — повідомлення про підозру

Достатні докази

Доказова модель події для передачі до суду — завершення досудового розслідування

Поза розумним сумнівом

Доведеність вини до рівня переконання суду — судовий розгляд

Сутність стандарту доказування

Стандарт доказування — це не просто "висота планки", а гарантія проти свавілля. Він визначає, скільки і яких доказів достатньо, щоб прийняти рішення, і захищає особу від засудження на підставі припущень.

"Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили."

— КПК України, статті 17, 91, 92

Головний стандарт українського кримінального процесу — "[поза розумним сумнівом](#)". Цей принцип імпортований з англосаксонського права, але гармонійно поєднався з європейською континентальною традицією.

Що означає "поза розумним сумнівом"?

"Доведення має ґрунтуватися на достатньо переконливих, чітких і узгоджених доказах, що не залишають місця для розумного сумніву."

— ЄСПЛ у справі *Avşar v. Turkey* (2001)

Це не означає відсутність будь-якого сумніву — лише усунення такого, який є розумним з огляду на сукупність доказів. Суд не зважує докази на калькуляторі, а оцінює їх за якісною мірою переконання.

Конституційна основа стандарту

Стаття 62 Конституції України

"Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду."

Тлумачення на користь обвинуваченого

"Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь."

Ця фраза є нормативною формулою стандарту "поза розумним сумнівом". Якщо після дослідження всіх доказів у суду залишається хоча б розумний сумнів — вирок не може бути обвинувальним.

Закріплення у КПК України

01

Стаття 17 — Презумпція невинуватості

"Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом, а також на припущеннях."

02

Стаття 92 — Обов'язок доказування

"Обов'язок доказування винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення і спростування аргументів сторони захисту покладається на сторону обвинувачення."

03

Стаття 94 — Оцінка доказів

"Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності."

Позиція Верховного Суду

❏ Постанова від 16.05.2023 у справі № 757/5683/19-к

"Вислів «поза розумним сумнівом» означає, що жоден із розумних сумнівів у винуватості особи не повинен залишатися після оцінки всіх доказів у їх сукупності. Суд має дійти впевненості, що інше логічне пояснення події виключене."

❏ Постанова від 17.02.2022 у справі № 711/1014/19

"Якщо після аналізу всіх доказів залишається обґрунтований сумнів у доведеності вини обвинуваченого, суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок."

Верховний Суд офіційно визнає стандарт "поза розумним сумнівом" як змістовне ядро презумпції невинуватості.

"Поза розумним сумнівом" — це скільки?

Завжди виникає спокуса виміряти сумнів у відсотках: 90%, 95%, 99% переконливості. Але юриспруденція — не статистика. Суд не зважає докази на калькуляторі.

Він оцінює їх за **якісною мірою переконання**: чи дозволяють вони виключити реальну можливість іншого пояснення події? Тож цей стандарт — не про кількість, а про інтелектуальну чесність суду.

Стандарти на стадії досудового розслідування

У кримінальному процесі немає єдиного стандарту для всіх рішень. Довести необхідність обшуку — не те саме, що довести вину.

Обґрунтована підозра

Для повідомлення про підозру та застосування запобіжних заходів

- Наявність фактів або інформації
- Переконавання об'єктивного спостерігача
- Раціональна підстава вважати, що особа могла вчинити злочин

Достатні підстави

Для проведення слідчих дій (обшук, НСРД)

- Сукупність фактичних даних
- Об'єктивне підтвердження вірогідності події
- Логічна узгодженість між собою

Приклад з практики НАБУ

❏ Справа щодо голови "Укргазвидобування" (2023)

Суд відмовив у клопотанні про арешт, бо прокурор не довів "обґрунтованої підозри". Документи лише вказували на економічні втрати, але не підтверджували умисел.

Висновок: стандарт "достатні підстави" не був дотриманий.

Що означає "обґрунтована підозра"

"Обґрунтована підозра передбачає наявність фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача, що особа могла вчинити правопорушення."

— ЄСПЛ у справі Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom (1990)

Стаття 132 КПК

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження вимагає доведення існування обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення

Стаття 194 КПК

Слідчий суддя зобов'язаний встановити наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення

Це нижчий стандарт доказування, ніж "поза розумним сумнівом", але вищий, ніж просто інтуїтивне припущення.

Що означає "достатні підстави"

Стандарт "достатні підстави" розташовується між припущенням і обґрунтованою підозрою. Він вживається, коли закон дозволяє державі втручатися у права людини до встановлення вини.

Фактичність

Існують реальні, перевірювані дані, а не чутки чи припущення

Законність джерела

Підстави походять з легітимних процесуальних джерел (протокол, свідчення, експертиза)

Логічна узгодженість

Факти взаємно підтверджують один одного, не суперечать загальній картині

Достовірність

Факти мають внутрішню правдоподібність і не викликають очевидного сумніву

Хто визначає достатність підстав

Стадія процесу	Хто оцінює	Критерій
Початок розслідування (ст. 214 КПК)	Слідчий або прокурор	Наявність фактів, що об'єктивно свідчать про можливий злочин
Обшук, НСРД (ст. 234, 246 КПК)	Слідчий суддя	Перевірка матеріалів для виключення свавільного втручання
Запобіжний захід (ст. 183-194 КПК)	Суд	Оцінка доказів з точки зору достатності для обмеження прав
Повідомлення про підозру (ст. 276 КПК)	Прокурор	Сукупність доказів створює раціональну підставу для підозри

"Достатність" завжди оцінює процесуальна особа під контролем суду, який перевіряє, чи не вийшли повноваження за межі розумності.

Стандарт на стадії судового розгляду

Найвищий рівень ВИМОГ

На стадії судового розгляду винуватість має бути доведена **поза розумним сумнівом**.

"Поза розумним сумнівом означає не відсутність будь-якого сумніву, а лише усунення такого, який є розумним з огляду на сукупність доказів."

— Верховний Суд, постанова від 16.05.2023 у справі № 757/5683/19

Ключова ідея: не кожен сумнів є підставою для виправдання — лише той, що має раціональну основу.

Дискусія про "подвійні стандарти"

Критика практики ВАКС

Дехто критикує ВАКС за надмірну вимогливість у справах НАБУ/САП, фактично перетворюючи "розумний сумнів" на "абсолютну впевненість".

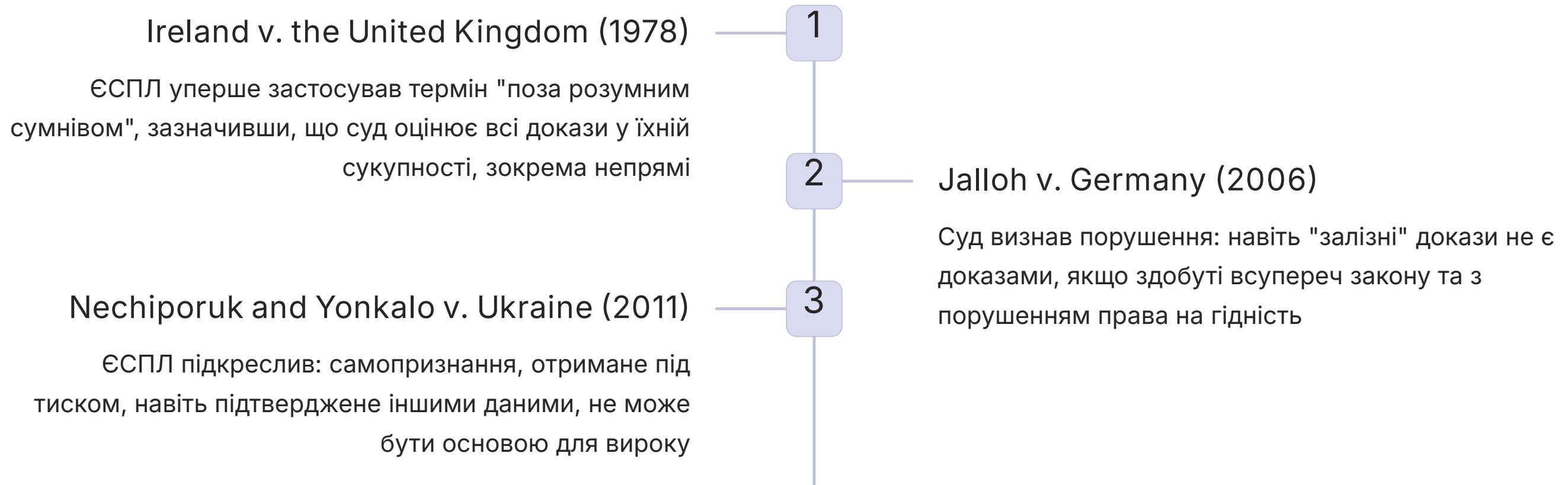
Обґрунтування підходу

У корупційних справах ставка — суспільна довіра. Помилка на користь держави може бути небезпечнішою, ніж помилка на користь підозрюваного.

"Недостатньо довести факт одержання коштів — слід довести, що вони мали характер неправомірної вигоди, усвідомлення цього та конкретний обсяг домовленостей."

— ВАКС, 14.06.2024

Практика ЄСПЛ: європейський вимір стандарту

Принципова позиція: неможливо встановити винуватість поза розумним сумнівом, якщо існує хоч один вагомий сумнів у достовірності способу здобуття доказів.

Українська практика: ВАКС і САП

Справа "Рюкзаки Авакова" (2022)

Прокурор не довів, що особи усвідомлювали злочинний характер угоди.
Суд закрити провадження через недоведеність умислу — стандарт не досягнуто.

Справа "Київобленерго" (2024)

ВАКС визнав докази достатніми: їхня сукупність створювала стійке переконання про корисливий мотив дій обвинувачених, попри відсутність прямих свідків. Стандарт реалізований через логічну єдність доказів.

Справа "Міноборони — закупівлі під час війни" (2024)

САП і НАБУ представили експертизи, які підтвердили завищення цін, але не змогли довести умисел та узгодженість дій. Суд зауважив: наявність шкоди не тотожна доведенню корупційної змови.

Візуальна метафора стандарту доказування

Уявімо стандарт доказування як гору. Прокурор піднімається по її схилу, несучи мішок доказів. На вершині — позначка "поза розумним сумнівом".

Деякі прокурори втомлюються на середині й кажуть: *"Ми майже дісталися, можна вже оголосити вирок"*.

Але суд каже: "Майже — не досить. Залишився сумнів, а сумнів — це прірва."

Мова справедливості

“

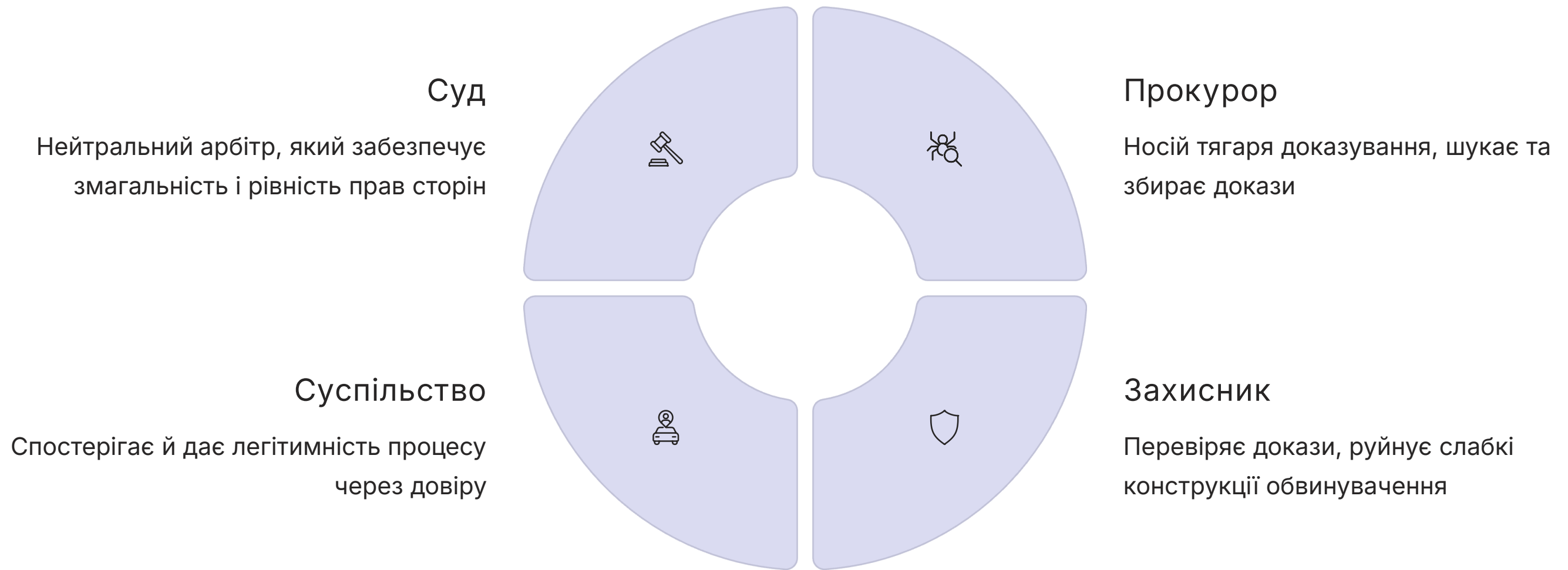
"Держава повинна довести вину. Захист має право на сумнів. А суд — обов'язок мислити критично."

”

Стандарти доказування — це своєрідна мова справедливості. Вони визначають не лише, що є доказом, а й коли цього доказу досить, щоб позбавити людину волі чи доброго імені.

Стандарт доказування — це не лише юридична, а й **етична категорія**: вона вимірює глибину сумніву, яку суспільство готове дозволити державі.

Без балансу між цими ролями істина може або потонути у формалізмі, або згоріти у публічному гніві.

Суд як гарант істини, а не її шукач

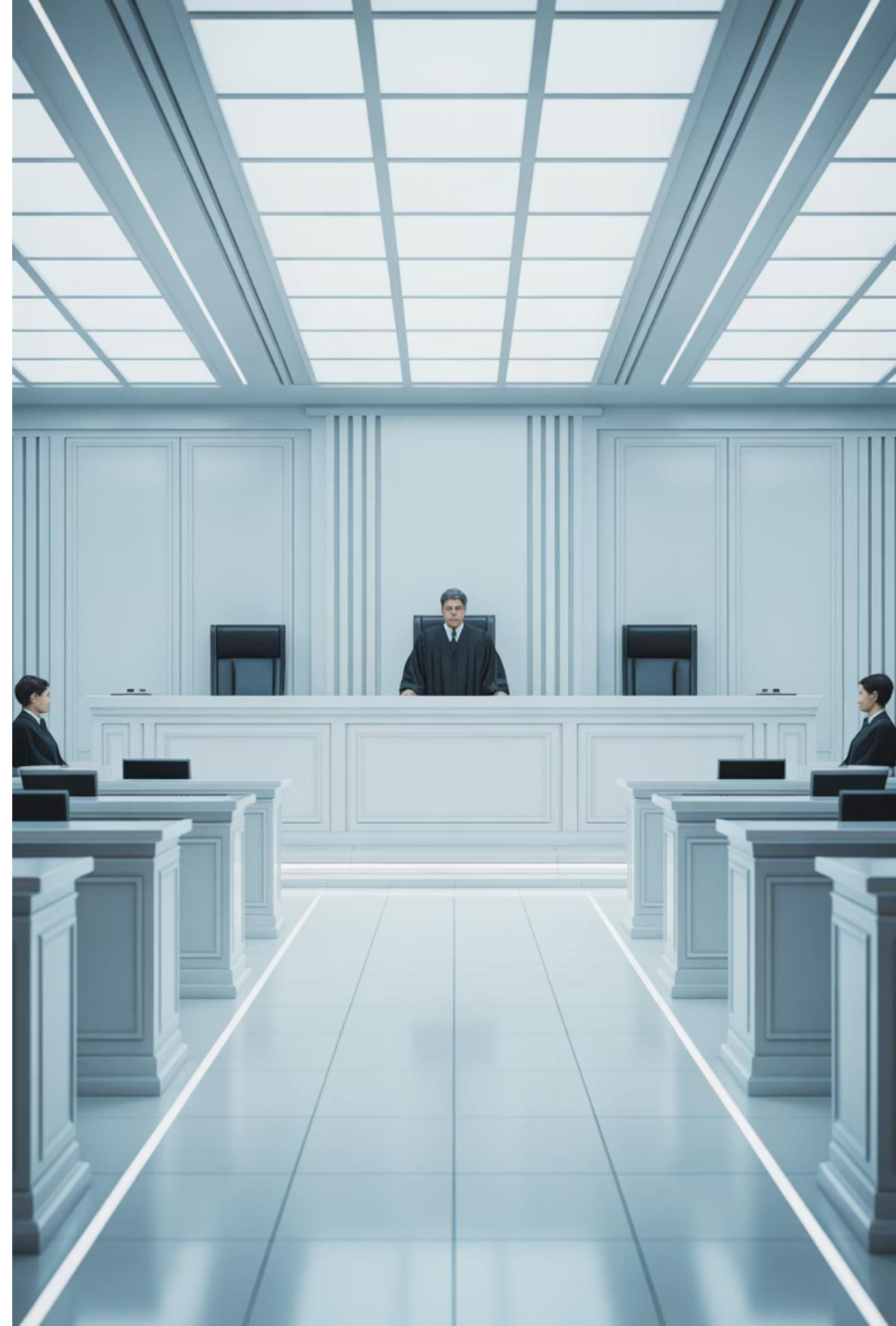
Радянська традиція

Суд часто "розслідував у залі суду", виконуючи функції слідчого

Сучасний процес

Стаття 22 КПК України: суд є нейтральним арбітром, який забезпечує змагальність і рівність прав сторін

"Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків."

Контрольні функції суду

Допустимість

Чи здобуті докази законно, з дотриманням процесуальних норм

Належність

Чи стосуються докази предмета доказування у справі

Достовірність

Чи можна довіряти джерелу та змісту доказу

📄 Верховний Суд (постанова від 28.02.2024 у справі № 127/3658/19-к): "Суд не має права замінювати собою обвинувачення, але зобов'язаний активно реагувати на виявлені порушення прав людини при збиранні доказів."

Приклад з практики ВАКС

У справі про хабар у системі "Укрзалізниці" (2024) суд визнав недопустимими матеріали негласних дій, бо протокол не містив реквізитів дозволу судді.

Позиція прокурора

"Доказ істинний — факти підтверджені"

Рішення суду

"Але не законний — порушено процедуру"

Цим рішенням суд зберіг баланс між правдою і правом, показавши, що законність процедури важливіша за фактичну істинність.

Дискусія: межі судового втручання

Процесуальні пуристи

Суд не має втручатися — це порушує змагальність. Кожна сторона сама відповідає за свою стратегію.

Гаранти справедливості

Суд повинен захищати слабшу сторону, коли порушується баланс. Формальна рівність не завжди означає реальну.

ЄСПЛ у справі *Mirilashvili v. Russia* (2008): "Суд зобов'язаний втрутитися, коли нерівність сторін ставить під загрозу справедливість процесу."

Прокурор: носій тягара доказування

Стаття 92 КПК України встановлює: обов'язок доказування винуватості покладається на сторону обвинувачення. Це означає не просто зібрати докази, а зробити їх переконливими для суду.

Збір доказів

Виявлення та фіксація фактичних даних

Процесуальне оформлення

Надання доказам законної форми

Переконання суду

Побудова логічного доказового ланцюга

❏ Помилка практики: прокурор іноді сприймає доказ як "перемогу". Насправді доказ — це лише гіпотеза, яку ще треба витримати під перехресним вогнем захисту.

Захисник: архітектор сумніву

Захисник не має обов'язку "доводити невинуватість", але має право руйнувати доказову конструкцію обвинувачення. Його зброя — контрдоказ, логіка, експертиза, а часом — просто добрі запитання.

Перехресний допит

Виявлення суперечностей у показаннях свідків обвинувачення

Альтернативна експертиза

Оскарження висновків експертів сторони обвинувачення

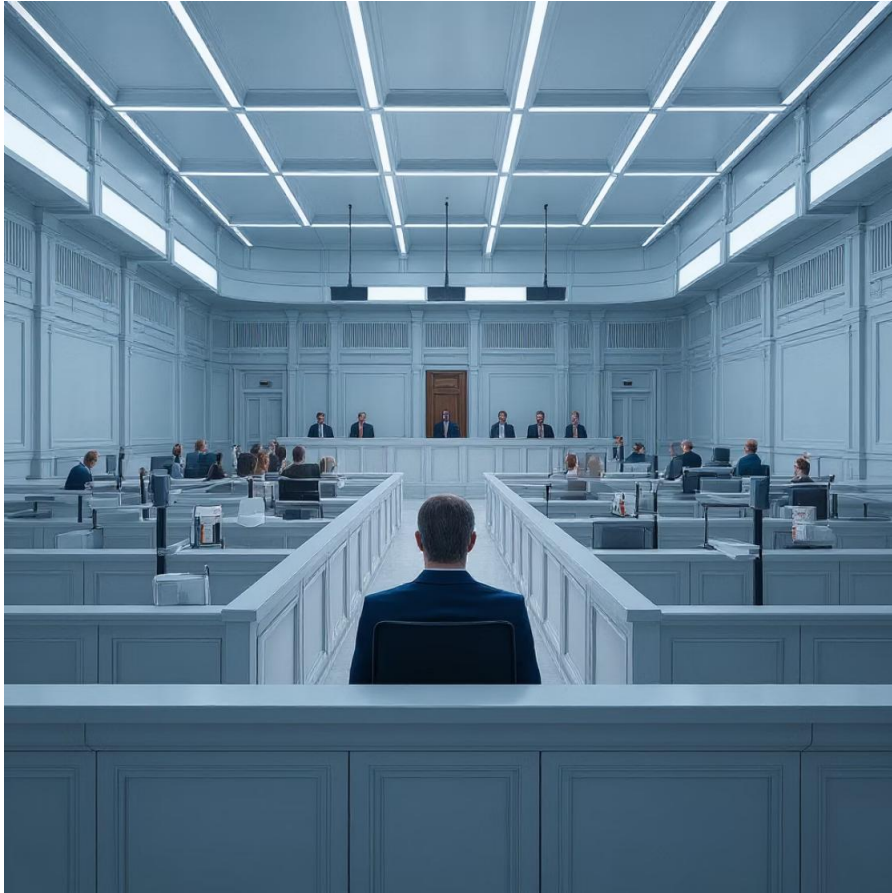

Розрив логічного ланцюга

Демонстрація відсутності причинно-наслідкового зв'язку

У справі ВАКС про "розпил гуманітарної допомоги" (2024) адвокат показав, що експертиза вартості товарів проводилася без належних зразків. Один короткий процесуальний аргумент зруйнував місяці слідства.

Суспільство як невидимий арбітр

Довіра громадян — найтонший, але найміцніший цемент доказової системи. Коли люди вірять, що докази оцінюють чесно, навіть вирок у складній справі сприймається як справедливий.

Публічні засідання ВАКС, де журналісти мають доступ до матеріалів, стали частиною формування культури довіри. Відкритість процесу — це соціальний доказ достовірності доказів.

ЄСПЛ у справі Diennet v. France (1995): "Відкрите судове засідання є гарантією того, що правосуддя не здійснюється таємно, а отже, не зловживає довірою суспільства."

Казус 1: "Папка з печаткою"

НАБУ отримало документи про можливу змову при закупівлі генераторів. Під час обшуку вилучено "папку з печаткою" компанії-постачальника, але без протоколу огляду.

Прокурор

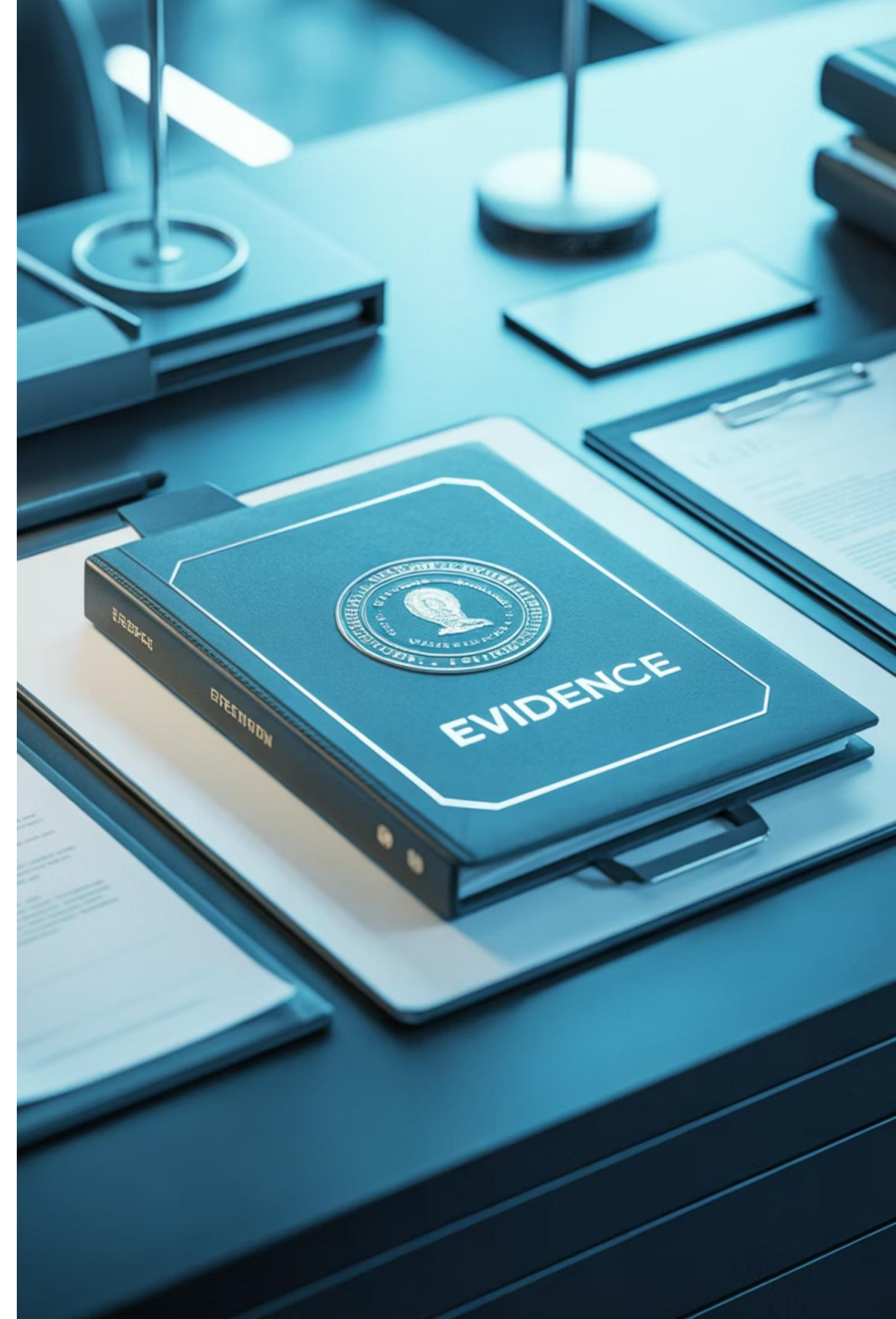
"Це головний доказ! Документи автентичні та підтверджують змову."

Захисник

"Папка без протоколу — це просто офісний сувенір. Порушено процедуру вилучення."

❏ Питання: Чи може суд визнати такі документи допустимими, якщо вони, очевидно, реальні, але порядок вилучення порушено?

Відповідь у практиці ВАКС: Ні. Істинність не рятує незаконно здобутий доказ.

Казус 2: "Голос на записі"

На аудіозаписі, зробленому у кабінеті держслужбовця, чути обіцянку "вирішити питання за 20 тисяч". Прокурор надає експертизу голосу. Захист подає зустрічну експертизу, де вказано, що запис склеєно з кількох фрагментів.

1

Оцінка експертиз

Аналіз методології та кваліфікації експертів обох сторін

2

Контекст справи

Узгодженість аудіозапису з іншими доказами у справі

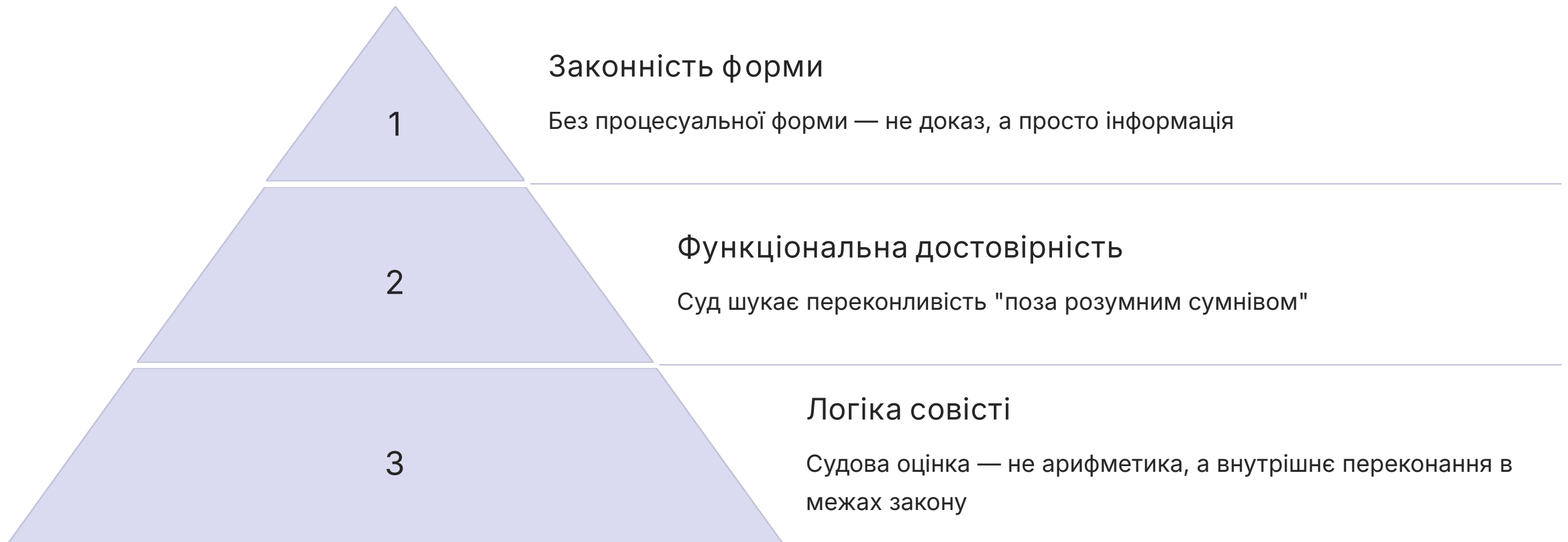
3

Логічна сукупність

Чи підтверджують непрямі докази зміст розмови

Суд має не "обирати", кому вірити, а оцінити сукупність — логічну узгодженість, мотиви, контекст. Саме в цьому й полягає суддівське мистецтво оцінки доказів.

Три опори сучасного доказування

Сучасне українське право відмовилося від інквізиційного мислення, де "зізнання — цариця доказів". Тепер царицею є законність і перевірюваність.

Виклики цифрової доби

Електронні докази

Месенджери, блокчейн-записи, GPS-треки потребують нових методів перевірки справжності

Стандарт сумніву

Різне тлумачення "розумного сумніву" у практиці різних судів

Медійний тиск

Баланс між громадським запитом на швидкість та стандартом справедливості

У рішенні ВАКС (2024) щодо справи "Prozorro.Продажі" суд визнав електронні листи доказами лише після експертизи цифрового підпису. Без технічного підтвердження — це просто слова на екрані.

Право як інструмент довіри

"Суд — це не дзеркало істини, а механізм її виробництва." — Мішель Фуко

Доказування — це соціальний акт: ми погоджуємось довіряти рішенням суду, якщо бачимо, що доказ оцінено чесно. Правова держава — це не та, де всіх покарано, а та, де кожен доказ має ціну, здобуту законним шляхом.

Коли юрист бере до рук доказ, він тримає не просто аркуш паперу чи флешку. Він тримає долю людини, честь системи і довіру держави. А довіра — це найцінніший доказ того, що правосуддя живе.